

**Het prentenboek als springplank.
Cultuurspreiding en leesbevordering
door prentenboeken**

Nijmegen: SUN, 2000, 525 pagina's, f49,50.

ISBN 90 6168 595 8

P. Mooren

Lezen is nauw verbonden met onze moderne cultuur. Het was de uitvinding van de boekdrukkunst die de aanzet vormde tot de ontwikkeling van de moderne samenleving. De mogelijkheid om boeken te drukken zorgde voor een enorme spreiding en cumulatie van kennis. Lezen kon daardoor een ruim verspreide algemene vaardigheid worden, die toegang bood tot alle aspecten van de menselijke cultuur. Het is dan ook begrijpelijk dat kinderen tot lezen brengen van meet af aan als een van de basistaken van het algemeen onderwijs is opgevat: het is een instrument dat zowel de emancipatie van het individu als de spreiding en bevordering van cultuur kan dienen.

In de praktijk van het onderwijs blijken de hoogstestemde idealen niet altijd even gemakkelijk realiseerbaar. Niet ieder kind leert even vlot lezen, niet ieder kind houdt evenveel van lezen, er zijn verschillen in taalvaardigheid en in persoonlijke en culturele interesses. Bovendien krijgt het lezen als instrument tot informatie- en cultuurbemiddeling aanzienlijke concurrentie van de nieuwe media, die nogal eens schuldig worden geacht aan een tendens tot *ontlezing* in de samenleving, een verschijnsel dat zich vooral bij de jeugd zou voordoen. Er is dus alle reden tot systematisch onderzoek en studie van lezen en leren lezen in de huidige culturele context. Dat is een ingewikkelde taak, omdat het gaat over zaken als de technische aspecten van (leren) lezen, de beoordeling van de waarde van het gelezene en de belevingskanten ervan, zowel in de schoolse situatie als in de vrije tijd. Er is weinig onderzoek dat al deze aspecten verenigt: onderwijskundige studies houden zich over het algemeen vooral bezig met de technische aspecten van leesgedrag, de inhoudelijke be-

oordeling is het domein van de literatuurwetenschap en de belevingskanten worden behartigd in pedagogisch onderzoek.

“Het prentenboek als springplank. Cultuurspreiding en leesbevordering door prentenboeken”, de lijvige dissertatie waarop Piet Mooren op 26 juni 2000 aan de Katholieke Universiteit Brabant promoveerde, is op deze trend tot opdelende specialisatie een uitzondering. Het is een studie waarin onderwijs-sociologische, literatuurkritische en pedagogische theorieën over lezen en de mogelijke functie van prentenboeken daarin worden onderzocht en vervolgens geconfronteerd met onderwijskundig onderzoek naar de resultaten van een interventieproject in het onderwijsprogramma van een aantal groepen drie in het basisonderwijs.

Het boek begint met een inleiding in de sociologische theorieën van Van Heek en Broekman, die wijzen op de relatief achterblijvende deelname aan de cultuur van arbeiders en laaggeschoolden. Van Heeks studie staat aan de basis van het achterstandsbeleid van Van Kemenade, terwijl Broekman vooral pleit voor een betere spreiding van cultuur, zodat ook de arbeidersklasse daarmee bereikt kan worden. Mooren confronteert deze theorieën met sociologische onderzoeken die “de sleutelmacht van de school” relativeren en aantonen dat vooral de beschikbaarheid van culturele hulpbronnen bepaalt hoe en in welke mate kinderen cultuurparticipant worden. Vervolgens worden de noties omtrent cultuurparticipatie uitgewerkt naar het lezen van literatuur en het *hinauflesen*, ofwel het via kinderboeken komen tot het lezen van literatuur als mogelijkheid om verschillen in leesvaardigheid en literaire competentie tussen sociale milieus te verkleinen. Daarbij worden opvattingen uit de literatuurwetenschap afgezet tegen argumenten uit de literatuurdidactiek. Dat loopt uit op een pleidooi voor het inzetten van het prentenboek, met de argumentatie dat de combinatie van educatieve en artistieke potentie van het prentenboek in de wisselwerking tussen tekst en beeld

zich goed leent voor verticaal lezen of 'hinauflesen'. Daarna volgt een aantal hoofdstukken over het prentenboek: over de productie, over de behandeling ervan in de kinderboekenkritiek, over de relatie tot de canonisering van het kinderboek in het onderwijs en over de plaats ervan in het onderwijs. Steeds worden de ontwikkelingen van het prentenboek afgezet tegen een aantal ontwikkelingen van het kinderboek in het algemeen.

Met een bespreking van een aantal onderzoeken naar effecten van vrij lezen, voorlezen en illustraties wordt een overgang gemaakt naar een eigen onderzoek naar de effecten van een jaar lang bewust gebruik van prentenboeken in groep drie van de basisschool op schoolvorderings- en intelligentietoetsen in het algemeen en op specifieke toetsen voor lezen en rekenen. Dat levert een aantal bescheiden resultaten op. De kinderen die aan het experiment deelnamen kennen na afloop niet alleen meer prentenboekfiguren - dat is een resultaat dat wel voor de hand ligt - ze behalen ook betere scores voor de toetsen voor taalvrije intelligentie, voor probleemoplossen classificeren, voor woordenschat, voor begrijpend lezen en voor rekenen. Hoewel de resultaten over het algemeen gering zijn en niet over de gehele linie significant, is de auteur toch tevreden met de indruk "dat het interventieprogramma niet alleen een positieve invloed heeft gehad op de literaire kennis van de leerlingen, maar ook op de schoolvaardigheden die betrekking hebben op inzichtelijk leren". (p. 411) De auteur zet deze resultaten af tegen ander onderzoek en constateert dat het feit dat een project als dit wel resultaat oplevert en projecten waarin uitsluitend de technische leesvaardigheid gestimuleerd wordt niet, wel eens zou kunnen samenhangen met het feit dat de kinderen niet allereerst een achterstand hebben op leestechisch vlak, maar veeleer op het gebied van *leeservaring* (curs. L.V). Dat zou een ondersteuning betekenen voor de sociologische theorieën die wijzen op de verschillen in cultureel kapitaal tussen kinderen uit verschillende sociale klassen. Een algemene conclusie is dat het genre prentenboek inderdaad een springplank kan zijn naar het lezen van literatuur als het systematisch

wordt opgenomen in de canon van het basisonderwijs.

Mooren heeft een boeiend boek geschreven, maar het zich met deze studie bepaald niet gemakkelijk gemaakt. In plaats van één probleem te behandelen wil hij op tenminste drie fundamentele vragen een antwoord vinden: de vraag naar de legitimiteit van de onderwijssociologische theorieën omtrent achterstandsbestrijding en cultuurverspreiding, de vraag naar de mogelijkheden van het prentenboek als door literaire kritiek en literatuurdidactiek gelegitimeerd middel tot cultuurbevordering via het mechanisme van het *verticaal lezen* of 'hinauflesen' en de vraag naar de effectiviteit van een systematisch gebruik van prentenboeken in het programma van groep drie van het basisonderwijs. Bovendien wil hij deze probleemgebieden ook nog aan elkaar koppelen, zodat de vraag naar de effectiviteit van zijn interventieprogramma meteen ook een "toets" is van het vooruitgangsparadigma dat onze cultuur draagt en de actieve bestrijding van achterstanden van sociale groepen legitimeert. De vraag is natuurlijk of dit alles niet teveel gevraagd is voor één boek - zelfs al telt het 525 pagina's -, temeer omdat alle vragen op zich al tot uitgebreide studies kunnen leiden.

De vraag stellen houdt in dit geval echter niet in dat deze meteen beantwoord is. Mooren heeft in zijn studie de afzonderlijke vragen beslist recht gedaan en weet met zijn empirisch onderzoek aannemelijk te maken dat er grond is voor een bescheiden optimisme omtrent de mogelijkheden tot vooruitgang in bestrijding van culturele achterstanden. Natuurlijk is er nog een enorme kloof tussen de empirische resultaten van het beperkte experiment en de door de sociologische theorieën beschreven maatschappelijke realiteit, maar uitgebreid vervolgonderzoek dat zich over meer leerjaren uitstrekt, zou duidelijk kunnen maken of er meer empirische ondersteuning kan worden gevonden voor de stelling dat cultureel kapitaal van kinderen door middel van een systematische introductie in de leescultuur via prentenboeken de prestaties van kinderen gunstig beïnvloedt.

Een punt van kritiek is echter wel dat Mooren in zijn streven om het lezen te bevorderen andere opvattingen soms wat vlot

wegschrijft. Waarschijnlijk heeft hij gelijk waar hij met zijn analyses aantoont dat onderzoeken die het einde van de leescultuur aankondigen, bevooroordeeld zijn, maar dat wil nog niet zeggen dat er niet zoiets als een groeiende beeldcultuur is en dat nog niet volledig duidelijk is wat de gevolgen ervan voor de leescultuur zullen zijn. Ik had graag wat meer discussie gezien met deze “post-moderne” inzichten, maar dat is in dit kader wellicht teveel gevraagd.

Het tweede onderwerp van de studie, het met behulp van literatuurkritische en literatuurdidactische argumenten legitimeren van het prentenboek als belangrijk middel tot cultuurverspreiding - ook in het onderwijs -, kan wellicht gelezen worden als een toegespitste uitwerking van sociologische theorieën. In het geheel is dat verband echter minder duidelijk dan dat tussen de andere twee vragen. Dat komt waarschijnlijk ook doordat de auteur zich hier geen enkele beperking heeft opgelegd in zijn streven naar volledigheid. De hoofdstukken vijf tot en met acht hadden met enige bewerking gerust een aparte publicatie kunnen vormen over het belang van het

prentenboek in de Nederlandse leescultuur. Het zou me niet verbazen als de promotiestudie met dit gedeelte begonnen is. Soms is dit encyclopedisch karakter wat hinderlijk voor de leesbaarheid van het geheel, maar tegelijkertijd is het wel een van de aantrekkelijke kanten van deze publicatie: als lezer krijg je het idee dat je hier alles over het prentenboek kunt vinden. Doordat de auteur een goed schrijver is en het om interessante informatie gaat, valt door dit gedeelte wel heen te komen.

Al bij al een groot compliment voor een erudit auteur, die een originele en inhoudrijke studie heeft gedaan. Van mij mag dit boek een standaardwerk worden over het prentenboek, over de kunstzinnige, de pedagogische en de didactische waarde ervan en mag meer onderzoek gedaan worden naar de positieve mogelijkheden van het prentenboek in de ontwikkeling van het lezen bij kinderen.

*L. Vriens
Universiteit Utrecht
Opleiding Onderwijskunde*